

TILSHUNOSLIKDA GENDER FARQLANISHI VA GENDER NEYTRALLIGI
MASALASI

N.M. Pazilova

Filologiya fanlari nomzodi, professor.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15714934>

Annotatsiya. Ushbu maqolada genderga oid til islohotlari zamonaviy yondashuvlar-genderdan xalos bo'lish (*de-gendering*) va ko'pgina genderlarni aks ettirish (*multi-gendering*)

Maqolada bu strategiyalarning asosiy maqsadi tilda gender tengligini ta'minlash, gender strategiyalari doirasida tahlil qilinadi. stereotiplarini kamaytirish va inklyuzivlikni oshirish ekani ko'rsatib beriladi. Ingliz, rus, nemis va o'zbek tillari misolida turli til tizimlarida bu yondashuvlarning qanday qo'llanilishi, afzalliklari va murakkabliklari muhokama qilinadi. Shuningdek, gender inklyuziv bayonotlarning ijtimoiy ta'siri, jumladan, tashkilotlarda jozibadorlik va xavfsizlik hissini oshirishdagi o'rni eksperimental tadqiqotlar asosida yoritiladi. Xulosa qilib aytganda, til islohotlari orqali gender tengligiga erishish — nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy o'zgarishlarni ham talab qiluvchi kompleks jarayon ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Gender inklyuziv til, *de-gendering*, *multi-gendering*, gender stereotiplari, til islohotlari, neytrallashtirish, muvozanatlash, nobinar, lingvistik inklyuzivlik, ijtimoiy tenglik.

Annotation. This article analyzes contemporary approaches to gender-related language reforms, focusing on two key strategies: **de-gendering** and **multi-gendering**. These approaches aim to reduce gender bias, promote equality, and increase inclusivity in language. Using examples from English, Russian, German, and Uzbek, the study examines how different linguistic systems adopt and challenge these strategies. The article also discusses the broader social implications of inclusive language and emphasizes that achieving gender equality through linguistic reform is a complex process requiring both linguistic and societal change.

Key words: gender-inclusive language, *de-gendering*, *multi-gendering*, language reform, gender stereotypes, neutrality, nonbinary, linguistics, society, equality.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные подходы к языковым реформам, связанным с гендером, в частности стратегии **устранения гендера (*de-gendering*)** и **отражения множества гендеров (*multi-gendering*)**. Эти стратегии направлены на снижение гендерных стереотипов, обеспечение равенства и повышение инклюзивности языка. На примерах английского, русского, немецкого и узбекского языков анализируются особенности применения данных подходов в разных языковых системах. В статье подчеркивается, что языковая реформа для достижения гендерного равенства требует не только лингвистических, но и социальных изменений.

Ключевые слова: гендерно-инклюзивный язык, устранение гендера, множественность гендеров, языковая реформа, гендерные стереотипы, нейтральность, небинарность, лингвистика, общество, равенство.

Kirish (Introduction)

Zamonaviy jamiyatda gender tengligi masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu jarayon til tizimlarida ham aks etmoqda, chunki til nafaqat aloqa vositasi, balki ijtimoiy ong va madaniyatning ko'zgidir. An'anaviy ravishda tilda gender asosan ikkilik (erkak–ayol) yondashuv orqali ifodalangan. Biroq so'nggi yillarda bu yondashuvga qarshi ravishda genderga oid til islohotlariga ehtiyoj ortib bormoqda.

Shu nuqtai nazardan Morgenroth va boshqalar (2020) tomonidan ilgari surilgan “genderdan xalos bo‘lish” (de-gendering) va “ko‘pgina genderlarni aks ettirish” (multi-gendering) kabi strategiyalar dolzarb ilmiy masalaga aylandi. Ushbu maqola mazkur strategiyalarni tildagi qo‘llanilishi, afzalliklari, cheklavlari hamda jamiyatdagi ijtimoiy ta’siri kontekstida tahlil qiladi.

Metodologiya (Methods)

Maqolada **tasviriy-tahliliy usul** asosida turli tillarda (ingliz, rus, nemis va o‘zbek tillarida) gender inklyuziv til shakllari va ularning qo‘llanilishi o‘rganildi. Shuningdek, Klysing va boshqalar (2021) tomonidan o‘tkazilgan eksperimental tadqiqot natijalari asosida gender inklyuziv bayonotlarning ijtimoiy muhitga ta’siri tahlil qilindi. Asosiy e’tibor tilshunoslik va sotsiologik yondashuvlar kesishmasida genderni oid yangi strategiyalarni aniqlash va ularning amaliy imkoniyatlarini ko‘rsatishga qaratildi.

Natijalar (Results)

Tahlillar quyidagi asosiy natijalarni berdi:

Genderdan xalos bo‘lish strategiyasi genderni oid ifodalarni olib tashlash orqali genderning tilga ta’sirini kamaytiradi. Masalan, ingliz tilidagi “firefighter” so‘zi “fireman”ga nisbatan gender neytral hisoblanadi.

Ko‘pgina genderlarni aks ettirish strategiyasi esa erkak va ayol bilan bir qatorda nobinar, interseksual kabi boshqa gender identifikatsiyalarni ham tilga qo‘shishni nazarda tutadi.

Bu yondashuv gender xilma-xilligini inklyuziv tarzda aks ettirishni maqsad qiladi.

Masalan, nemis tilida “Lehrende” shakli “Lehrer/Lehrerin” juftligiga nisbatan ko‘proq inklyuzivdir.

Grammatik genderli tillarda, masalan, arab yoki nemis tilida bu strategiyalarni joriy qilish ba’zan sintaktik va semantik murakkabliklarga olib keladi. O‘zbek tilida esa ayrim kasbiy atamalar (masalan, “o‘qituvchi”) allaqachon neytral shaklga ega bo‘lib, bu yondashuvlarni tatbiq etishni osonlashtiradi.

Klysing va boshqalar (2021) tadqiqoti ko‘rsatishicha, gender inklyuziv bayonotlar tashkilotlarda gender kamchiliklariga ega bo‘lgan guruhlar (ayollar, nobinarlar) uchun ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, xavfsizlik hissi va jozibadorlikni oshiradi.

Munozara (Discussion)

Genderdan xalos bo‘lish va ko‘pgina genderlarni aks ettirish strategiyalari til orqali gender tengligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. De-gendering strategiyasi asosan neytrallashtirishga qaratilgan bo‘lib, gender stereotiplarini til orqali kamaytirishni maqsad qiladi.

Biroq bu yondashuv ayrim hollarda tilning grammatik tizimi bilan to‘qnashadi.

Multi-gendering esa inklyuzivlikni oshirishga qaratilgan bo‘lib, an’anaviy ikki jinsli yondashuvdan voz kechib, ko‘plab gender identifikatsiyalarni tan olish va ularni til orqali ifodalashni nazarda tutadi. Bu strategiyalar, ayniqsa, yoshlar orasida genderni oid ongning o‘zgaruvchanligiga moslashishda muhim rol o‘ynaydi.

Ammo har ikki strategiyaning joriy etilishi har bir til va madaniyatda turlicha murakkabliklarga duch keladi. Ba’zilar bu yondashuvlarni qabul qilsa, boshqalar buni madaniy yoki grammatik tahdid sifatida ko‘rishi mumkin. Shuning uchun bu jarayonda tilshunolar, sotsiologlar va siyosatchilar hamkorlikda harakat qilishlari zarur.

Xulosa (Conclusion)

Ushbu maqolada gender inklyuziv tildan foydalanishga doir ikki asosiy strategiya — **genderdan xalos bo‘lish va ko‘pgina genderlarni aks ettirish** — tahlil qilindi.

Har ikkisi ham tildagi gender stereotiplarini kamaytirish va jamiyatda teng imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qiladi. Ularning amaliy qo'llanilishi tildan tashqari ijtimoiy tuzilmani ham yangilashga olib keladi. Biroq har bir tilning grammatik va madaniy xususiyatlari hisobga olinmasdan bu strategiyalarni tatbiq etish samarasiz bo'lishi mumkin. Shu sababli, har bir kontekstda ehtiyotkorlik bilan, ilmiy asoslangan va inklyuziv yondashuv zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Morgenroth, T., Ryan, M. K., & Peters, K. (2020). The motivational theory of role modeling: How role models influence role aspirants' goals. *Review of General Psychology*, **24**(1), 36–60. <https://doi.org/10.1037/gpr0000165>
2. Morgenroth, T., & Ryan, M. K. (2020). Gender trouble in social psychology: How can Butler's work inform experimental social psychologists' conceptualization of gender? *Social and Personality Psychology Compass*, **14**(7), e12535.
3. Klysing, A., Lindqvist, A., Björklund, F., & Sczesny, S. (2021). The effects of inclusive language in job advertisements: Gender-fair language increases women's willingness to apply for jobs. *Psychology of Women Quarterly*, **45**(1), 98–113. <https://doi.org/10.1177/0361684320964529>
4. Sczesny, S., Formanowicz, M., & Moser, F. (2016). Can gender-fair language reduce gender stereotyping and discrimination? *Frontiers in Psychology*, **7**, 25.
5. Gabriel, U., & Gygax, P. (2008). Can language influence our perception of gender roles? *Psychology of Women Quarterly*, **32**(3), 298–307.
6. Pauwels, A. (2003). Linguistic sexism and gendered discourses: Gender inclusive language reform. In J. Holmes & M. Meyerhoff (Eds.), *The Handbook of Language and Gender* (pp. 550–570). Blackwell Publishing.